

DOSENT LEIF JOHANSEN

**Norge og
Fellesmarkedet**

**EN KRITISK OVERSIKT
OG ET STANDPUNKT**

Med forord av

PROFESSOR RAGNAR FRISCH

OSLO 1961

**Professor
Ragnar Frisch.**

[Handwritten signature]

Helge Vold 28/10-61

DOSENT LEIF JOHANSEN

NORGE
OG FELLESMARKEDET

En kritisk oversikt og et standpunkt

MED FORORD AV
PROFESSOR RAGNAR FRISCH

OSLO 1961

INNHold

	Side
Forord	5
Bakgrunnen	13
Fellesmarkedet tar sikte på en felles union	15
En avtale før et ubegrenset tidsrom	16
Overnasjonale organer	18
Fjernelse av toll og kvantitative importreguleringer	21
Fri etableringsrett	26
Frie kapitalbevegelser	28
Felles arbeidsmarked	29
Konkurransbestemmelsene	30
Jordbruk og fiske	32
Forholdet til andre land	34
Harmonisering og samordning av politikken	35
Mulighetene for assosiasjon eller særordninger	37
Hvis vi holder oss utenfor	41
Oppsummering	43
Tillegg om arbeiderbevegelsen og frihandelen	45

FORORD

Alle vi som mener det vil være en ulykke for Norge å slutte seg til en fler-lands organisasjon med den karakter og det siktemål som er definert i Roma-traktaten mellom de seks (Vest-Tyskland, Frankrike, Italia, Belgia, Nederland og Luxembourg), må være dosent Leif Johansen dypt takknemlig for den utredningen han her har lagt fram.

Utredningen er preget av hans suverene sakkunnskap som sosialøkonom og hans sjeldne evne til å se det vesentlige i en problemstilling. Derfor har han kunnet skjære gjennom den endeløse mengde av detaljspørsmål som hittil har fylt den offentlige debatten hos oss. Debatten har i den grad vært opptatt med å finne ut hvor mye Norge kunne tjene eller tape i stort og smått på den ene eller annen konto under industri, skipsfart, fiske og jordbruk at en nesten fullstendig har tapt av syne det store strukturproblemet.

Det er nesten som om en ville drøfte sikkerheten i luften ved å lage så vidløftige utredninger om konstruksjonen av stolsetene i flyet at en glemte å ta opp grunnproblemet om flyets form og manøvreringsdyktighet.

Det er dette grunnproblemet om flyets form og manøvreringsdyktighet som Leif Johansen har brakt oss tilbake til.

Roma-traktaten har i sine generelle avsnitt klart oppstilt som siktemål en etappevis sammensveising av medlemslandene på nær sagt alle områder (mens de detaljerte artiklene i traktaten fortrinsvis behandler det økonomiske). Og flere av de ledende i organisasjonen har utdypet denne fullstendige sammensveisingen, bl. a. tyskeren professor Hallstein, formann i organisasjonens mektige «Kommisjon» med sete i Bryssel. Han poengterte nylig i en tale energisk at sammensveisingen også må gjelde det politiske, det

kulturelle og det militære (et synspunkt som Frankrike nå foreløpig under de Gaulle av spesielle nasjonale ambisjonsgrunner ennå ikke har sagt seg helt enig i).

Jeg skal ikke her gå inn på disse politiske, kulturelle og militære siktemålene for organisasjonen, men holde meg til det økonomiske og sosiale.

Det vesentlige i det økonomiske og sosiale problemet er at Roma-traktaten både etter sin ånd og sin bokstav — så langt bokstavene i det hele tatt sier noe — er et storstilet forsøk på å gjenopplive og styrke det en kunne kalle det uopplyste pengevelde, dvs. ordningen med frie markeder, fritt slag for storfinansien både innenfor det enkelte land og landene imellom, fri etableringsrett, det rene pengeøkonomiske profittmotiv som ledetråd for hva som er de «beste» investeringer osv. Dette uopplyste pengevelde var den ordningen som i sin tid avløste kongenes opplyste enevelde. Pengeveldet skulle virke så automatisk at det ikke trengte noen opplysning.

De bitre økonomiske og sosiale erfaringer i siste halvdel av 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet og særlig den forferdelige depresjonen og arbeidsløsheten i nesten alle land i 1930-årene tvang statsmennene, ja selv konservative økonomer, til å innse at det trengtes modifikasjoner i det uopplyste pengevelde. Det førte i flere land til en mer eller mindre utbygd nasjonal planlegging med aksentuering av sosiale velferdssynspunkter.

Roma-traktaten betegner en sterk reaksjon mot dette. Roma-traktaten har i sine vedtatte artikler formulert gjenopplivingen og styrkingen av det uopplyste pengevelde som sitt bærende og avgjørende prinsipp. Det er dagdrømmeri å tro noe annet. Et typisk eksempel på slikt dagdrømmeri så vi i en ledende arbeiderpartiavis i Norge for ikke lenge siden. Her stod det redaksjonelt at det for Norge som medlemsland under Roma-traktaten ikke ville bli bruk for mindre, men for *mer* planøkonomi.

Når vi frigjør oss for slikt dagdrømmeri, blir det fundamentale spørsmålet om det uopplyste pengevelde — trass i de tidligere bitre erfaringer — likevel er den ordningen som best vil sikre en

rask og stø økonomisk vekst på lang sikt og et sosialt rettferdig samfunn. Det er dette som er det vesentlige i problemstillingen. Det er dette som er avgjørende for spørsmålet om det er fordelaktig for Norge å gå inn som livsvarig medlem av en klubb til gjenoppliving av det uopplyste pengevelde.

Det er min — og Leif Johansens — dypeste overbevisning at det uopplyste pengevelde aldri vil kunne sikre en stø økonomisk vekst og et sosialt rettferdig samfunn. Derfor mener vi at spørsmålet om Norges tilslutning til Roma-traktaten må besvares med et absolutt nei. Det gjelder selv om det ved «forhandling» skulle kunne oppnås særinnrømmelser i detaljspørsmål, eventuelt en (inntil videre) mild form for assosiering.

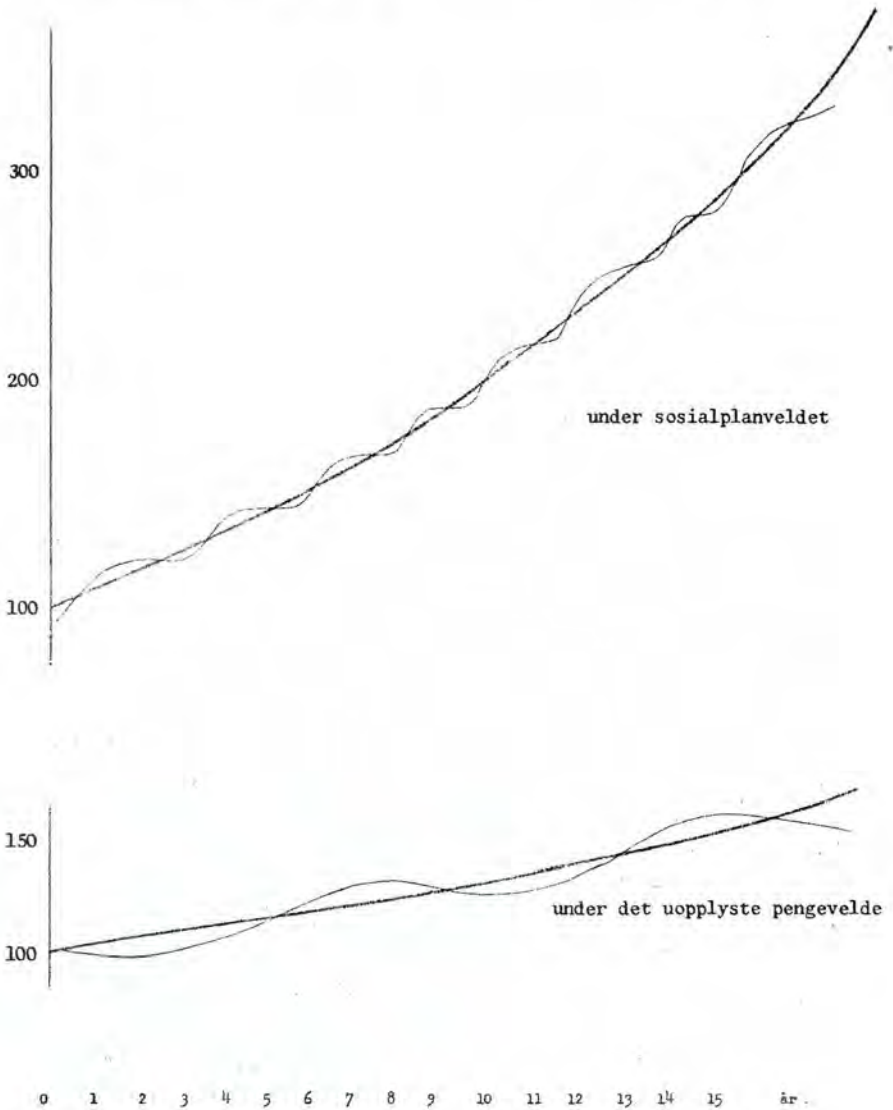
Når vi tar dette standpunktet, er det fordi vi vet at det bare er i forholdsvis kortvarige konjunkturperioder at det uopplyste pengevelde kan føre til noe som likner full utnyttelse av de materielle ressurser: arbeidskraften, den menneskelige kunnskap, naturrikdommene og kapitalen. Det er som en vogn med et innbygget automatisk apparat som begynner å bremse så snart vognen er kommet nesten ordentlig i gang, og som først hører opp med å bremse når farten er blitt satt godt ned. Så får en forsøke å komme i gang på nytt. Og med samme resultat. Sett på lengre sikt kan derfor det uopplyste pengevelde bare føre til langsom vekst. Og dessuten må det uvegerlig føre til store sosiale urettferdigheter.

I forholdet landene imellom kommer denne selvbremsingsmekanismen under det uopplyste pengevelde til uttrykk deri at det enkelte land må beskytte sin valuta og derfor periodevis tvinges til å føre en økonomisk stagnasjonspolitik i det indre (Storbritannia er et godt eksempel).

Det er umulig å komme ut av denne periodevise selvbremsingen og den sosiale urettferdigheten uten ved en rasjonell form for nasjonal og sosial planlegging. Det kunne en kalle et *sosialplanvelde*.

Vekstmulighetene under de to system kan illustreres ved de to kurvene i figuren.

Illustrasjon av de økonomiske vekstmuligheter

Langtidstendensen — den kraftig opptrukne linje — er meget svakere stigende under det uopplyste pengevelde enn under sosialplanveldet. Den *faktiske* stigningstakten fra år til år — den svakere opptrukne linje — vil nok i enkelte gunstige konjunkturfaser under et uopplyst pengevelde kunne bli nesten så stor som under et sosialplanvelde (Vest-Tyskland, Italia og Frankrike jamført med Sovjet). Men den kan ikke holde ved. Og undertiden vil den bryte helt sammen, nesten til fullstendig stagnasjon (USA under det republikanske styre til begynnelsen av 1961 og Storbritannia fremdeles).

Selv i de vestlige land er det noen økonomer som nå glimtvis begynner å se enkelte sider av denne struktursammenheng. Et par framtrepende amerikanske økonomer har f. eks. forsøkt statistisk å påvise at under den type av fri markedsøkonomi som hersker i USA, er det umulig samtidig å sikre høy sysselsetting og et stabilt prisnivå. En kan velge hva en vil ha. F. eks. 5,5 % arbeidsløshet gir noenlunde stabile priser mens en reduksjon til 3 % arbeidsløshet bare kan oppnås ved ca. 4,5 % årlig prisstigning.¹⁾ Ved et stort importoverskudd kan prisstigningen holdes noe nede (Norge), men ikke noe land kan for alltid fortsette på den måten, og for landene sammenlagt kan jo importoverskudd ikke forekomme.

Slike glimt av erkjennelse er imidlertid sjeldne i Vesten. Det store flertall av vestlige økonomer lever og teoretiserer fremdeles med skylapper som hindrer dem i å se det grunnleggende strukturforholdet som er illustrert i figuren.

Skylappene vil falle en gang på slutten av 1960-tallet (kanskje før). Da vil nemlig Sovjet ha gått forbi USA i industriproduksjon. *Men da vil det være for sent for Vesten å komme til sannhets erkjennelse.*

Med dette vil jeg på ingen måte ha erklært meg som tilhenger av en diktatorisk form for planøkonomi slik en f. eks. hadde det i Sovjet under Stalin-tiden da en lot folk i hundretusenvis dø av

¹⁾ American Economic Review, May 1960, p. 192.

sult mens en eksporterte matvarer for å kunne importere maskiner til oppbygging av tungindustrien (selv om dette dannet grunnlaget for at en nå i Sovjet kan begynne å tenke mer på konsumentene og levestandarden). Jeg må så energisk jeg kan protestere mot at noen tolker mitt standpunkt slik.

Mitt alternativ er det jeg vil kalle *frihetsplanlegging*. Planlegging for å kunne forsvare vår demokratiske frihet under konkurransen fra øst. Og samtidig planlegging under frihet. Bare en rasjonell form for frihetsplanlegging vil kunne redde vår vestlige form for demokrati. Men da må en huske hva frihet virkelig er. Frihet er ikke noe som kan utdeles til alle i fleng. Friheten er som et kostbart, uvurdelig gode som en må *husholdere* med og fordele på en rettferdig måte (tenk på trafikkreguleringen). Friheten betyr ikke frihet for de få og store til å utnytte de mange og små. Men den betyr de manges frihet slik som Henrik Wergeland ville ha den. Det gjelder både mellom individene og mellom landene.

Blindhet og mangel på dømmekraft om det fundamentale strukturforholdet som er illustrert i figuren, kommer til uttrykk på mange måter i Roma-traktaten. Kanskje aller tydeligst i artikkel 104 der det heter at hvert medlemsland skal føre en politikk som sikrer «likevekten i dets betalingsbalanse og tillit til dets valuta, under sikring av høy sysselsetting og stabilitet i prisnivået».

Det er umulig å sikre disse ting samtidig innenfor Roma-traktatens system. Å tro at dette skulle være mulig er forblindet ønsketenkning. De tingene som er nevnt i artikkel 104 er nettopp de som under det uopplyste pengevelde står i konflikt med hverandre og derfor utløser bremsemekanismen.

Denne ønsketenkningen kan ikke illustreres på noen bedre måte enn ved å tenke på et skip der det står seks mann på broen. Noen store og velvoksne. Andre i konfirmasjonsalderen. Og alle skal de holde i roret. For å sikre at det herunder blir en «effektiv» og «samordnet» styring, vedtar de en deklarasjon i følgende tre punkter:

Punkt 1. Det er livsviktig å styre *sørøver* for der er det drivende gode vekstbetingelser som vil være til fordel for alle.

Punkt 2. For å unngå visse ulemper forbundet med denne kursen, vedtas enstemmig en styringsregel som fører skipet *nordover*.

Punkt 3. Denne deklarasjonen skal være bindende for alle og gjelde for *all framtid*.

På et hjørne på broen står en ganske liten gutt som så forferdelig gjerne vil sørover. Han vil det så forferdelig gjerne at han står på spranget til å underskrive denne deklarasjonen — inklusive punkt 2 — slik at også han med en lillefinger kan få lov til å ta på roret.

Det er dypt tragisk at folk som både er *sosialøkonomer* og kaller seg *sosialister* kan tenke seg å anbefale den lille gutten å gjøre dette.

I hvor høy grad debatten her hjemme har manglet det virkelige perspektiv på problemet, kom tydelig til uttrykk i handelsminister Arne Skaugs foredrag i Stavanger 3. oktober. Iflg. avisreferatene (jeg har ikke for hånden hans manuskript eller noe lyd-båndopptak) framstillet han Norges valgalternativ omtrent slik: Ønsker vi en økt eller en nedsatt levestandard? Svar ja eller nei. (Det første betyr tilslutning til Roma-traktaten, det siste betyr å holde oss utenfor).

Skulle en først tillate seg en overforenklet spørsmålsstilling, ville det virkelige valgalternativet være noe ganske annet. Det ville være: Ønsker vi den utviklingen som er illustrert ved den øvre eller den som er illustrert ved den nedre kurven i figuren foran? Svar ja eller nei.

Kan det nytte noe å legge fram en sindig og sakkyndig og skarptenkende utredning som setter saken inn i dens virkelige perspektiv? Slik som Leif Johansen har gjort.

Ett positivt resultat vil det bli. Det vil lette samvittigheten for de av oss som gjennomskuer blendverket. Og det vil for ettertiden bli et historisk dokument.

Om det vil kunne påvirke hendelsesforløpet nå er en annen sak.

Pengeveldepsykosen har grepet slik om seg også i Norge — og er blitt så behendig utnyttet av dem som i det korte løp kan

tjene på pengeveldet — at det er en overhengende fare for at det norske folket skal bli forført.

Spørsmålet nå i Norges skjebnetime er om det partiet som fremdeles kaller seg et norsk arbeiderparti skal glemme sine store tradisjoner og — i fullt samarbeide med de partier som i dag i *ennå høyere grad* bygger på pengeveldefilosofien — skal komme til å drive Norge inn i ulykken slik at vi mister det vi møysommelig har opparbeidet i det siste hundreåret.

Det er til liten trøst å tenke på at dette samtidig ville bli slutten på Det norske Arbeiderparti's innflytelse.

16. oktober 1961.

Ragnar Frisch.

BAKGRUNNEN

Norge er i dag medlem av det europeiske frihandelsforbundet E F T A. Dette forbundet består av England, Sverige, Danmark, Norge, Østerrike, Sveits og Portugal. Dessuten er Finnland knyttet til dette forbundet på visse vilkår.

Hovedinnholdet i EFTA-avtalen er en overenskomst om gradvis fjernelse av toll og såkalte kvantitative restriksjoner på handelen med industrivarer mellom medlemslandene. Slike kvantitative restriksjoner tar vanligvis den form at private importører må søke regjeringen eller et organ under regjeringen om lisens for å kunne importere varer fra andre land.

Som en ser av listen over deltakerland ovenfor, er EFTA en ganske kunstig sammenslutning av land. Det henger sammen med at den ble dannet som et mottrekk mot opprettelsen av Det europeiske økonomiske fellesskapet EEC, som består av Vest-Tyskland, Frankrike, Italia, Belgia, Nederland og Luxemburg. I Norge er denne unionen vanligvis blitt kalt Fellesmarkedet. Vi skal holde oss til den betegnelsen også her, selv om unionen går langt utover det å opprette et fellesmarked i vanlig forstand.

Opprettelsen av Fellesmarkedet er basert på Romaavtalen av 25. mars 1957.

I sommer søkte England etter lengre tids underhåndsforhandlinger om medlemskap i Fellesmarkedet. Danmark fulgte England og søkte også om medlemskap.

Hvorvidt disse søknader fører til at England og Danmark blir tatt opp som medlemmer i Fellesmarkedet er det enda ikke mulig å si. Men den situasjon som med dette er oppstått har ført til at spørsmålet om å søke medlemskap i Fellesmarkedet også er stilt på den politiske dagsorden i Norge.

Under valgkampen foran stortingsvalget i september unnlot representanter for de fleste partiene å ta standpunkt og hevdet at en ikke hadde tilstrekkelig kjennskap til saken til at det var mulig.

I forbindelse med spørsmålet om eventuelt å legge saken fram til folkeavstemning, ble det fra flere hold hevdet at den var for komplisert til å «egne seg» for det.

Jeg er helt uenig i disse synspunktene.

For det første *vet* vi en hel del grunnleggende ting. Romaavtalen, som Fellesmarkedet bygger på, har vært kjent fra 1957. Vi vet hva slags politiske og økonomiske krefter som råder i de store land i Vest-Europa som er og vil bli dominerende i Fellesmarkedet. Vi vet at disse forlanger at dersom land som Norge slutter seg til Fellesmarkedet, så må de akseptere Romaavtalen praktisk talt slik som den nå er — og vi vet at de har USA's støtte i dette.

Videre er endel økonomiske spørsmål som reiser seg ved frihandel med Fellesmarkedslandene og andre land som kan tenkes å slutte seg til dem, utredet allerede for ca. tre år siden da det var på tale å danne et stort europeisk frihandelsområde bestående av Fellesmarkedslandene og de land som i dag utgjør EFTA.

Selvsagt er det riktig at det reiser seg mange kompliserte spørsmål om virkningene av norsk tilslutning. Men disse er av en slik art at en etter min mening kan si:

For det første — mange av dem vil vi ikke få noen sikre svar på selv om de utredes i det vide og det brede. Dette understreker i seg selv en meget viktig realitet, nemlig at vi går inn i en meget usikker fremtid om vi slutter oss til Fellesmarkedet.

For det andre — mange av de spørsmål som kan gjøres til gjenstand for ekspertutredninger er fra et nasjonalt synspunkt av underordnet betydning. Hovedspørsmålene angående Fellesmarkedet er av en slik art at de krever politisk stillingtagen på liknende grunnlag som folk ellers tar politiske standpunkter.

Vi må vokte oss for å la denne saken drukne i detaljoverveielser om spesielle spørsmål slik at vi ikke lar de *viktigste* tingene bli avgjørende for vår stillingtagen.

FELLESMARKEDET TAR SIKTE PÅ EN POLITISK UNION

Selve Romaavtalens artikler omhandler bare økonomiske spørsmål. I innledningen til selve avtalen erklærer imidlertid de deltagende regjeringer at de er «bestemt på å legge grunnlaget for en stadig fastere union mellom de europeiske folk.»

Tilsvarende uttalelser er stadig gjentatt av ledende politikere i fellesmarkedslandene. Senest den 19. september vedtok Fellesmarkedets parlamentariske forsamling en uttalelse om nødvendigheten av «reell politisk enhet» mellom medlemslandene.

Det er derfor villedende når det fra enkelte hold i Norge forsøkes skapt det inntrykk at Fellesmarkedet bare er et «handelspolitisk instrument.»

At Fellesmarkedet helt fra begynnelsen av har hatt et politisk siktepunkt, har vært klart for alle før det kom på tale å søke medlemskap for Norge. Her skal bare anføres et par eksempler. Mens arbeidet med å komme fram til avtalen om fellesmarkedet pågikk, uttalte direktør Kaare Petersen i et foredrag i Statsøkonomisk Forening: «Jeg skal ikke her komme inn på de politiske vurderinger i forbindelse med arbeidet omkring den europeiske tollunion, men jeg tror det er riktig kort å fremheve at det er de langsiktige perspektiver av politisk og strategisk natur som har vært drivkraften.»¹⁾ I et foredrag i Stavanger Handelsforening høsten 1957, altså etter at Romaavtalen var undertegnet, sa direktør Erik Brofoss: «Romtraktaten er i sin form en tollunion. Men avtalen peker klart fremover mot en videregående økonomisk og politisk integrasjon. . . . Det klare maktpolitiske motiv bak denne integrasjonsplan må understrekes. Formålet er å styrke de seks lands maktposisjon gjennom en samordning av politikken innadtil og en samlet opptreden utadtil.»²⁾

Det politiske innhold i Fellesmarkedet er så klart at de nøytrale land i Europa ikke kan gå inn som medlemmer uten å oppgi

¹⁾ Se Statsøkonomisk Tidsskrift, mars 1957, side 66.

²⁾ Se Statsøkonomisk Tidsskrift, desember 1957, side 258.

sin nøytralitet. Dette har vært en viktig grunn for at den svenske regjering har besluttet ikke å søke medlemskap. I en tale til det svenske jern- og metallarbeiderforbundets årsmøte i Stockholm i august 1961 henviste statsminister Erlander til formålet om å styrke NATO, og sa i den forbindelse (i følge avisreferatene): *«Heller ikke er ønsket om å styrke NATO et motiv for svensk medvirkning i et Europeisk samarbeid — tvertom er denne politiske hensikt en faktor som maner oss til sterk tilbakeholdenhet.»* Han sa videre: *«Det synes å være optimisme som grenser til ønsketenkning når det hevdes at vi kanskje får gjennomført slike endringer i Romaavtalen at våre utenrikspolitiske betenkeligheter kan ryddes av veien.»*

Det finnes selvfølgelig nordmenn som slutter opp om Vest-Tysklands og Frankrikes utenrikspolitiske linje, og som nærer tillit til at disse maktene også i fremtiden vil følge en linje som de vil slutte opp om. For dem gir det som er anført her selvfølgelig ingen grunn til betenkeligheter. Men det er kanskje flere som mener at Vest-Tyskland og Frankrike med sin steile holdning til forhandlinger mellom øst og vest bremses på mulighetene for en fredelig løsning av de europeiske problemer, og som også er redde for at revansjetankene, som mange puster til og få tør gå åpent imot, skal bli bestemmende for Vest-Tysklands politikk i årene som kommer. De kan ikke se bort fra at Fellesmarkedet tar sikte på å styrke nettopp Vest-Tysklands og Frankrikes utenrikspolitiske makt gjennom dannelsen av en politisk union med disse land som de ledende.

EN AVTALE FOR ET UBEGRENSET TIDSROM

De fleste internasjonale avtaler som har vært inngått i moderne tid har gjeldt for et begrenset tidsrom, og de har holdt muligheten åpen for de enkelte land til å melde seg ut igjen. Hvis Romaavtalen hadde vært en slik vanlig avtale, ville en ha kunnet komme ut av det hele igjen enten ved å sende inn oppsigelse eller ved å unnlate å fornye avtalen ved utløpet av den periode avtalen var inngått

for. Det ville selvfølgelig redusert betenkelighetene ved å gå inn noe.

Romaavtalen er imidlertid ikke noen slik vanlig avtale. Avtalens artikkel 240 lyder kort og godt: «*Denne Traktat skal inngås for en ubegrenset periode.*» Traktaten inneholder da selvfølgelig heller ingen artikkel som åpner adgang til å melde seg ut igjen.

Dette innebærer etter min mening ikke at Norge vil bli evig medlem av Fellesmarkedet om det går inn. Det vil være tre måter å komme ut igjen på.

For det første vil en kunne gå ut igjen simpelthen ved å bryte avtalen. Så langt vil det kunne komme for enkelte land, men dette vil selvfølgelig være vanskelig og smertefullt for et lite land.

For det andre kan et lite land komme ut av Fellesmarkedet så å si i kjølvannet på større land som bryter ut.

For det tredje kan en komme ut ved at hele avtalen bryter sammen.

Av disse mulighetene regner jeg de to sist nevnte for ganske sannsynlige. Det er mange grunner til dette. Bakgrunnen for at land som Vest-Tyskland og Frankrike har kunnet bli enige om fellesmarkedsavtalen er at de har hatt midlertidig sammenfallende utenrikspolitiske interesser. Ingen vet imidlertid hvor lenge det vil vare. I begge land — og også i Italia — er mulighetene tilstede for brå omslag i politikken i den ene eller andre retning. Hele verdenssituasjonen kan også utvikle seg slik at de land som nå er medlemmer av Fellesmarkedet eller tenker på å bli det, kan komme til å trekke i forskjellige retninger.

Videre har det lettet inngåelsen av avtalen at forhandlingene og den første fase etter ikrafttreddenen har forløpt i en periode med høykonjunktur i de viktigste landene. Det er en alminnelig erfaring fra tidligere økonomiske avtaler at det er lett å bli enig under en høykonjunktur, men vanskelig å bevare enigheten når konjunktturene svikter. Og ikke minst Romaavtalen selv vil bidra til at konjunkturmekanismen igjen får friere løp.

Endelig dekker Romaavtalen over mange motsetninger på den måten at den på en rekke felter inneholder bare ganske løst ut-

formede prinsippbestemmelser. Disse er det så meningen å gi konkret innhold i løpet av en overgangsperiode. En har altså *utsatt* de mer detaljerte forhandlinger på en rekke av de felter hvor det råder størst motsetninger.

De muligheter for å komme ut av Fellesmarkedet igjen som det her er pekt på, fjerner selvfølgelig ikke farene for et lite land ved å inngå en avtale for en ubegrenset periode. I alle tilfelle vil vi ikke selv kunne velge når vi vil gå ut, men blir helt avhengige av utviklingen av maktforholdene i Vest-Europa; og alle veger ut vil være smertefulle på forskjellige måter og bringe oss i konflikt med andre.

OVERNASJONALE ORGANER

Fellesmarkedet har i overensstemmelse med Romaavtalen opprettet en rekke fellesorganer for medlemslandene. Disse er sammen satt på forskjellige måter, og kan i forskjellige former treffe beslutninger, utstedte direktiver og gi anbefalinger. Det er her unødvendig å gå i detalj om dette. Men et særdrag ved Fellesmarkedets organer er at enkelte av dem har en såkalt *overnasjonal karakter*.

Det viktigste av disse er ministerrådet, som er omhandlet i artiklene 145—54. Dette rådet kan treffe beslutninger som blir bindende for de deltakende regjeringer og medlemslandenes borgere på de fleste av de områder som Romaavtalen angår — og det er praktisk talt alle vesentlige sider ved landenes økonomi.

I en del saker kreves det enstemmighet i rådet for at beslutning skal kunne fattes. Det gjelder særlig i saker som angår endringer i traktaten. Videre er det for en del saksområder slik at det i en overgangsperiode på noen år kreves enstemmighet, mens det etterat avtalen er satt fullt ut i livet greier seg med såkalt veiet kvalifisert flertall. Endelig er det saksområder hvor beslutninger kan fattes helt fra begynnelsen av med «veiet kvalifisert flertall».

«Veiet kvalifisert flertall» framkommer på følgende måte. I rådet sitter én representant for hver av de deltakende regjeringer.

Deres stemmer veier imidlertid ikke like mye. De store blant medlemslandene, Vest-Tyskland, Frankrike og Italia, har stemmer som tillegges vekt tall 4. Hollands og Belgias stemmer tillegges vekt tall 2. Luxemburgs stemme teller bare som 1. «Veiet kvalifisert flertall» oppstår når land som disponerer over stemmer med samlet vekt tall 12 eller mer (f.eks. de tre store medlemslandene) stemmer for et forslag.

Det overnasjonale består nå i at et slikt vedtak fattet ved flertallsbeslutning i rådet kan bli bindende for et medlemsland og dets borgere sely om landet i rådet har stemt mot vedtaket. Rådet får derved myndighet over landets nasjonale konstitusjonelle organer.

Fellesmarkedet har også en egen domstol. Den er omhandlet i traktatens artikler 164—88. Denne dømmer med bindende virkning i saker angående tolking av traktaten og i saker hvor et medlemsland anklager et annet for ikke å overholde traktatens bestemmelser.

Første paragraf i Norges grunnlov fastsetter: «Kongeriget Norge er et frit, selvstændigt, udeleligt og uafhængeligt Rige.» Andre paragrafer tilsier hvilke *norske* organer som skal treffe beslutninger for landet og hvorledes det skal gjøres.

Norsk tilslutning til Fellesmarkedet og underordning under dets overnasjonale organer vil derfor stride mot Norges grunnlov.

Det har imidlertid flere ganger etter krigen foreligget for Stortinget forslag om å foreta tilføyelser til grunnloven slik at det åpnes adgang til å overdra norsk suverenitet til overnasjonale organer. Også for det storting som nå (høsten 1961) trer sammen, foreligger slike forslag. Forslagene avviker fra hverandre bare i detaljer. Vi refererer derfor her bare ett av alternativene:

«For å sikre den internasjonale Fred og Sikkerhet eller fremme internasjonal Retsorden og Samarbeide kan Stortinget med to Trediedels Flertal samtykke i, at en internasjonal Sammenslutning som Norge er tilsluttet eller slutter sig til, paa et sagligt begrænset Omraade, skal kunde udøve Beføielser der efter denne Grundlov ellers tilligge Statens Myndigheder, dog ikke

Beføielser til at forandre denne Grundlov. Naar Stortinget skal give sit Samtykke, bør, som ved Behandling af Grundlovsforslag, mindst to trediedele af dets Medlemmer være tilstede. Bestemmelserne i denne Paragraph gjælder ikke ved Deltagelse i en international Sammenslutning, hvis Beslutninger har alene rent folkeretslig Virkning for Norge.»

Disse bestemmelser er foreslått inntatt som § 93 i Norges grunnlov. Denne paragraf er nå tom.

Enkelte har forsøkt å framstille saken som om en slik tilføyelse til grunnloven vil øke Stortingets myndighet. Det er riktig i den forstand at Stortinget ved en slik tilføyelse får adgang til å gjøre noe det ellers ikke kunne gjøre — nemlig å overlate deler av norsk suverenitet til organer utenfor landet.

For den som tillegger norsk suverenitet stor betydning, må spørsmålet om de overnasjonale organer veie meget tungt når en tar standpunkt til en eventuell norsk tilslutning til Fellesmarkedet. I et foredrag i mars 1958 sa direktør Erik Brofoss: «*Allerede av den grunn at seksmaktsunionen bygger på organer av overnasjonal karakter, vil det av politiske grunner være lite tenkelig at Norge vil kunne slutte seg til denne unionen.*»¹⁾ De kommende måneder vil vise om dette er en realistisk vurdering, og de vil vise for hvem norsk suverenitet betyr mye og for hvem den betyr lite.

Jeg vil ikke avslutte dette avsnittet uten å bemerke at en i spørsmålet om suvereniteten ikke bare må feste seg ved formalitetene. Selv med formell vetorett for alle land i Fellesmarkedet ville et lite land i en slik union utvilsomt komme i en slik posisjon at de reelle muligheter for å føre en selvstendig politikk ville bli sterkt beskåret.

¹⁾ De økonomiske integrasjonsplanene i Europa, Bedriftsøkonomen nr. 5 B, juni 1958.

FJERNELSE AV TOLL OG KVANTITATIVE IMPORTREGULERINGER

Vi må nå se noe nærmere på de enkelte elementer i Romaavtalen.

De forhold som har vært mest omtalt hittil i forbindelse med Romaavtalen er de som har med «frigjøringen» av handelen mellom medlemslandene å gjøre. Både det vi alt har vært inne på og punkter som vi kommer tilbake til, tilsier imidlertid at en ikke må legge noen ensidig vekt på denne siden av saken når en vil ta standpunkt til spørsmålet om norsk tilslutning.

«Frigjøringen» av handelen består av to ting.

For det første skal tollene på handelen mellom landene fjernes. Dette gjelder ikke bare industrivarer, men også landbruksvarer.

For det andre skal de kvantitative restriksjoner fjernes.

Begge deler skal skje trinnvis over en periode fram til ca. 1970. De første skritt er allerede tatt mellom de nåværende medlemsland i Fellesmarkedet.

Det offisielle formål med dette er å bidra til at produksjonen av de forskjellige varer henlegges til de land hvor de naturlige forutsetninger ligger best til rette, og at en får en utvidet arbeidsdeling slik at de tekniske fordeler ved masseproduksjon kan utnyttas.

Virkingen av tilslutning til en slik tollunion blir forskjellig for de næringsgrener som produserer for eksport og de næringer som produserer for hjemmemarkedet.

For en rekke eksportnæringsers vedkommende vil selvfølgelig en tilslutning innebære bedrede eksportmuligheter ved at en slipper tollbelastningen, forutsatt at en ikke som følge av tilslutningen får dårligere posisjon på markeder *utenfor* unionen.

Spørsmålet om forholdet til land utenfor unionen kommer vi tilbake til.

For de næringer som produserer for hjemmemarkedet vil en på en rekke områder få vanskeligheter ved at konkurrerende import fra andre medlemsland ikke blir belastet med toll.

I hvor sterk grad hjemmemarkedsnæringene vil bli utsatt er det vanskelig å si noe presist om. Industridepartementet utredet imidlertid spørsmålet dengang da det før dannelsen av EFTA var på tale å danne et frihandelsområde bestående både av Fellesmarkedslandene og de land som utgjør EFTA. Utredningen skulle for så vidt være aktuell for den situasjon som nå er oppstått med den modifikasjon at vel ikke alle de mindre EFTA-land vil komme med.

Denne undersøkelsen ga som resultat at industrier som syssel-satte 120 000 personer ville få sin posisjon svekket, og av disse ble industrier med bortimot 70 000 personer ansett for å være «sterkere utsatt».¹⁾ Disse sterkere utsatte industrier er selvfølgelig de som arbeider under den sterkeste tollbeskyttelse. Blant disse er tekstil- og bekledningsindustri, framstilling av møbler og bygningsinnredning o. l. av tre, bygningsartikler av jern- og metall, framstilling av en del teknisk-kjemiske produkter, husholdningsartikler, emballasje av jern og metall, framstilling av maskiner og apparater, jernbane- og sporvognmateriell, karosserier, motorkjøretøyer og deler, sykler og en del formstoffartikler.

Det vil være galt å framstille det som om de vanskeligheter en rekke av hjemmemarkedsindustriene får er en *ubeldig bivirkning* av «frigjøringen av handelen». Det er nettopp *hensikten* at en del av hjemmemarkedsindustriene i de forskjellige land skal slås ut i konkurransen. Det er gjennom en konkurransekamp hvor noen bukker under at den utvidete arbeidsdelingen skal oppstå.

Det er denne side ved saken som har vært mest fremme når spørsmålet om arbeidsløshet har vært diskutert i forbindelse med «frigjøringen av handelen». Den diskuteres da som et omstillingsproblem som bare vil gjøre seg gjeldende inntil industrien har fått omstilt seg til de nye markedsforhold.

Det er imidlertid en annen side ved saken som etter min mening er viktigere, og den dreier seg ikke bare om et omstillingsproblem. Den har å gjøre med selve mulighetene for å føre en økonomisk

¹⁾ Tallene er her hentet fra gjengivelsen i Erik Brofoss: De økonomiske integrasjonsplanene i Europa, *Bedriftsøkonomen* nr. 5 B, juni 1958.

politikk som sikrer et tilstrekkelig høyt etterspørselsnivå til enhver tid til at en kan oppnå full sysselsetting.

Saken blir klarest om en tenker på hva som må gjøres i en situasjon hvor det av en eller annen grunn er tendenser til svikt i etterspørselen som truer med å føre til arbeidsløshet. Det som da må gjøres er at en treffer tiltak som stimulerer etterspørselen. Slike tiltak er f.eks. skattelettelser, rentenedsettelse, utvidelser av kreditten til boligbygging og andre investeringer og øking i det offentliges egen investeringsvirksomhet. Men en del av den etterspørselsøkning som slike tiltak medfører vil alltid rette seg mot importvarer, og med fri import har en da heller ingen mulighet til å hindre at dette slår ut i importøkning. Derved kan en få vanskeligheter med valutabalansen. Hvis en ikke har en meget stor valuta-beholdning å tære på eller kan og vil ta opp lån i utlandet, kan det bli umulig å gjennomføre de tiltak som må til for å stimulere etterspørselen.

Nettopp denne sammenknytningen mellom det innenlandske etterspørselsnivå og størrelsen på importen bidro i mellomkrigstida sterkt til at lite effektivt ble gjort mot den store arbeidsløsheten.

I denne forbindelse er det de kvantitative restriksjoner som spiller størst rolle. Nå hevdes det ofte at det ikke er noen fare for oss forbundet med en avtale om ikke å anvende kvantitative restriksjoner, for — heter det — vi har jo allerede opphevet de aller fleste av de restriksjoner vi hadde i de første etterkrigsårene. Til det er det to ting å si. For det første har konjunkturproblemene kommet sterkere inn i økonomien etter at disse reguleringene ble redusert. I 1958—59 hadde Norge og en rekke andre land større arbeidsløshet enn noen annen gang etter krigen, og tiltak mot arbeidsløsheten ble da delvis hemmet av redsel for importøkning. I år har Norge liten arbeidsløshet, men et meget stort og ikke forutsett importoverskudd som kan føre til tiltak som reduserer sysselsettingen igjen. Og dermed er vi inne på det andre som kunne sies: Selv om vi ikke har så betydelige kvantitative restriksjoner i øyeblikket, så innebærer ikke det at vi ikke vil komme i situasjoner hvor de blir nødvendige for å opprettholde sysselsettingen.

I et slikt system med uregulert utenrikshandel vil besvarelsen av balansen, eller helst opparbeidelsen av overskudd i utenrikshandelen, komme til å bli et hovedhensyn ved fastleggelsen av landenes økonomiske politikk. Da det er slik at det ene lands overskudd må bli andre lands underskudd, er det alltid fare for at det skal utvikle seg en kamp om valuta som driver landene inn i en politikk med nedpressing av etterspørselen og spredning av lavkonjunktur og arbeidsløshet fra det ene land til det andre. Tilløp til en slik kamp om valuta har vi hatt flere ganger i de senere år.

I denne forbindelse er det verdt å merke seg Romaavtalens artikkel 104. Den forplikter hvert medlemsland «til å føre den økonomiske politikk som er nødvendig for å sikre likevekt i dets betalingsbalanse og tillit til dets valuta, under sikring av høy sysselsetting og stabilitet i prisnivået.» Det vi alt har anført viser hvor vanskelig det vil være å forene høy sysselsetting og balanse i utenrikshandelen i et system uten direkte reguleringer. All erfaring fra etterkrigstiden tyder også på at det er vanskelig å opprettholde samtidig både full sysselsetting og stabilt prisnivå uten å benytte direkte reguleringer. Den siterte artikkel er derfor urealistisk med mindre meningen med å bruke ordet «høy» istedenfor «full» i forbindelse med sysselsettingen er å markere at de andre målsettinger skal ha prioritet og sysselsettingsmålet vike når det inntreffer konflikt.¹⁾

Uansett hvordan traktatens formålserklæringer er ment, så er hovedsaken at selve den *mekanisme* som institueres skaper alvorlig fare for arbeidsløshet.

Artikkel 108 åpner en viss adgang for fellesorganene til å tillate at medlemsland som kommer i vanskeligheter med betalingsbalansen går til beskyttelsestiltak.

¹⁾ Synet på hva som er «full» eller «høy» sysselsetting er ikke det samme i alle de land vi eventuelt kommer i union med som det er i de skandinaviske land. I situasjoner hvor en i Norge har vært bekymret over arbeidsløsheten, er norsk økonomisk politikk blitt kritisert av bl. a. vest-tyske representanter i OEEC som har påstått at Norge førte en politikk som ga «overfull» sysselsetting.

Artikkel 109 i avtalen åpner antakelig muligheter for det enkelte land til under visse forutsetninger å gripe til direkte regulering av importen når det oppstår en plutselig valutakrise. Det tidligere omtalte ministerråd kan imidlertid — med «veiet kvalifisert flertall» — pålegge landet å endre, utsette eller oppheve slike tiltak.

En må rekne med at disse unntaksbestemmelser vil bli praktisert med stor forsiktighet av fellesorganene, da de ellers ville kunne bli brukt til en omgåelse av hele meningen med avtalen.

*

Det økonomiske formål med fjernelsen av toll og andre restriksjoner skal som nevnt være å framkalle en mer rasjonell arbeidsdeling mellom landene enn det en har i dag. Er det mulig å si noe om hvor *store* disse fordeler kan være?

Myndighetene i de forskjellige land har ikke foretatt noen berekninger som beviser at det dreier seg om store potensielle fordeler. Det eneste forsøket på å foreta en berekning av denne art er gjort av den amerikanske professor Tibor Scitovsky.¹⁾ Hans berekning ser bort fra alle slike virkninger av frihandelen som vi har drøftet ovenfor, og skulle derfor gjelde den gunstigst tenkelige utvikling.

Scitovsky tar utgangspunkt i anslag for økingen i handelen som følge av tollreduksjonene. Denne økingen i handelen uttrykker i hvilken utstrekning produksjonen forskyves fra land hvor en vare produseres med høye kostnader til land hvor den produseres med lavere kostnader, altså graden av spesialisering som utviklet seg som følge av tollreduksjonene. Resultatet av Scitovskys berekninger er at vinsten ved den spesialisering som oppnås svarer til mindre enn 0.05 % — altså mindre enn en tjuendedels prosent — av bruttonasjonalproduktet i de angjeldende land!

Nå må slike berekninger nødvendigvis bli beheftet med betydelige feilmarginer. Det er ting som taler for at Scitovskys berekninger

¹⁾ Se Tibor Scitovsky: *Economic Theory and Western European Integration*. London 1958.

undervurderer virkningene. Etter å ha diskutert disse forholdene konkluderer Scitovsky: «Om vi tar alt dette i betraktning, så forandrer imidlertid ikke det våre konklusjoner. Det anslaget vi har presentert var bare ment å vise størrelsesordenen av de virkninger vi har med å gjøre, og har vist at den er meget liten . . . Hvis vi, som en korreksjon, skulle øke dem (anslagene for økingen i handelen) til det femdobbelte, eller til og med til det tjuefeldobbelte, så ville det allikevel ikke rokke ved vår grunnleggende konklusjon at vinsten ved en økt intra-europeisk spesialisering sannsynligvis er ubetydelig.»

Scitovskys beregninger dreier seg om virkningene av en omfordeling av produksjonen under de rådende kostnadsforhold. Han antar at en økonomisk sammenslutning kan føre til en skjerpet konkurranse i slike former at det tvinger de enkelte bedrifter til bedre planlegging og strengere økonomisering slik at en på denne måten får en reduksjon i produksjonskostnadene. Hvis sammenslutningen i det hele tatt skal få virkninger av noen betydning, må de etter Scitovskys mening komme ad denne veien. Slike virkninger er imidlertid høyst usikre, og det er ingen gitt å kunne si hvor mye de vil bety.

En må imidlertid kunne si at hvis det foreligger muligheter for en slik rasjonalisering i de enkelte bedrifter, så burde en i en fornuftig innrettet økonomi greie å finne midler til å realisere dem uten å kaste hele økonomien ut i en så stor usikkerhet som frihandelen innebærer.

FRI ETABLERINGSRETT

Romaavtalen går som vi alt har påpekt, langt utover bare det å fjerne toll og restriksjoner på handelen mellom landene.

En av de aller viktigste bestemmelser er artikkel 52 som erklærer at det skal gjennomføres såkalt fri etableringsrett innenfor området. Det betyr at om Norge slutter seg til, så vil borgere og bedrifter fra de andre medlemslandene få rett til på like linje med

norske borgere og bedrifter å starte og drive økonomisk virksomhet i Norge. Det skal gjelde for såkalt fri yrkesvirksomhet, for opprettelse og ledelse av foretak, datterselskaper, filialer og agenturer.

Den frie etableringsrett skal gjennomføres etappevis innenfor de nåværende fellesmarkedsland. I første etappe, dvs. innen utgangen av 1963, skal den være gjennomført for bl. a. industri, grubedrift, import- og eksporthandel, bankvirksomhet, engros-handel og elektrisitetsproduksjon. I annen etappe kommer detaljhandel. I de siste etapper kommer så bl. a. skogbruk, jordbruk (med visse særregler) og «fiske i territorialfarvann og indre farvann.»

Land som slutter seg til senere kan vel kanskje oppnå visse utsettelse i forhold til denne gjennomføringsplanen. Sluttmålet er det imidlertid ingen grunn til å tro at de slipper utenom.

I Norge har vi i flere årtier hatt konsesjonslover som delvis hindrer og delvis stiller særlige vilkår for at utlendinger skal kunne erverve naturrikdommer som skoger, fosser, gruber og andre ting. Mange av disse konsesjonslovene er blitt til gjennom politisk kamp hvor spørsmålet om bevarelsen av Norges selvstendighet har spilt en stor rolle. Hvis Norge skal slutte seg til Fellesmarkedet, må disse konsesjonslover forandres derhen at de stiller borgere av andre fellesmarkedsland på linje med norske borgere. Kapitalsterke tyske, franske og engelske konserner vil da kunne komme nordmenn i forkjøpet med utnyttelsen av noen av de største naturrikdommer i Norge.

Bedrifter grunnlagt av utenlandske konserner vil på mange måter komme i en særlig sterk posisjon overfor lønnstakere og myndigheter i Norge.

For det første har slike bedrifter muligheter for å ta fortjeneste ut av landet på mange måter slik at den ikke kommer til beskatning i Norge. De kan f. eks. betale avgifter til moderselskapet for retten til å utnytte patenter, avgifter for at de nyter godt av felles reklame og markedsføring osv. Disse avgifter inngår så i omkostningene i regnskapet for den bedrift som ligger i Norge, og unngår derfor beskatning her selv om det i realiteten dreier seg om ren

fortjeneste for konsernet som helhet. I tilfelle hvor den norske avdelingen produserer råvarer eller halvfabrikata for moderbedriften, kan det samme oppnås ved hjelp av den avregningspris som anvendes.

Dessuten vil slike bedrifter stå i en sterk strategisk stilling både overfor de ansatte og overfor myndighetene ved at moderselskapet alltid kan ta under overveielse å nedlegge eller innskrenke produksjonen i den norske avdelingen og henlegge den til avdelinger i andre land hvor lønnsforhold, skatteforhold osv. ligger fordelaktigere an fra konsernets synspunkt. Dette vil være en strategisk fordel som norske bedrifter ikke har. Særlig betydning får dette der hvor en hel bygds økonomiske grunnlag er avhengig av en eller et par store bedrifter, slik som det lett blir med den geografiske struktur Norge har. Fordelen økes ved selve frihandelen som gjør at konsernet, i den utstrekning det markedsfører varer på det norske marked, kan gjøre det fra avdelinger i andre land uhindret av toll eller andre handelsrestriksjoner om produksjonen ved den norske avdelingen skulle innskrenkes.

FRIE KAPITALBEVEGELSER

Romaavtalens artikkel 67 pålegger medlemslandene i løpet av overgangsperioden å avvikle reguleringer av kapitalbevegelsene seg imellom i den utstrekning det er nødvendig for at fellesmarkedet skal fungere etter sin hensikt. I artikkel 71 erklærer deltakerlandene sin vilje til frigjøring av kapitalbevegelsene utover dette.

Frigjøring av kapitalbevegelsene er delvis et supplement til den frigjøring av etableringsretten som vi behandlet i foregående avsnitt. Den er nødvendig for overføring av kapital til kjøp av naturressurser og til etablering av bedrifter i andre medlemsland slik som den frie etableringsretten tilsikter.

Videre åpner den for rene länetransaksjoner og omsetning av verdipapirer over landegrensene.

Endelig muliggjør frigjøringen av kapitalbevegelsene utenlandske oppkjøp av aksjer og andeler i allerede eksisterende bedrifter.

Dette siste er ikke minst viktig. Kapitalsterke konserner i de store deltakerland vil ofte være interessert i å kjøpe seg inn i andre selskaper og bringe dem inn under sin kontroll. I tilfelle Norge slutter seg til Fellesmarkedet, vil slike oppkjøp ofte kunne skje særlig billig fordi aksjekursene i norske bedrifter av forskjellige grunner sjelden svarer til den reelle verdi som ligger i bedriftene, og fordi norske kapitalister i alminnelighet disponerer for små beløp til å gi konkurrerende bud om utenlandsk storkapital settes inn. Dessuten er det her mulighet for mange slags stråmannsarrangementer.

Utenlandske oppkjøp av denne art medfører selvfølgelig alle de farer vi behandlet i forbindelse med spørsmålet om etableringsretten.

Frigjøring av kapitalbevegelsene vil dessuten indirekte binde norsk økonomisk politikk på forskjellige måter. Det henger sammen med at kapitalen, når den har frihet til det, vil strømme dit hvor den kan høste størst fortjeneste. Ved frie kapitalbevegelser må Norge «by» kapitalen vilkår som ikke er vesentlig dårligere enn de vilkår kapitalen får i de andre landene, for å hindre at norsk kapital trekker til utlandet og investeres der istedenfor å investeres i utbygging av norsk næringsliv. Rentenivået i Norge må følgelig ikke avvike særlig mye fra hva det er i de andre landene, beskatningen må ikke stille kapitalen vesentlig ugunstigere enn i andre land osv.

FELLES ARBEIDSMARKED

Det er ikke bare varer og kapital som skal strømme fritt mellom landene i Fellesmarkedet. Artikkelen 48 i Romaavtalen bestemmer at det også skal sørges for fri bevegelse av arbeidskraft mellom landene innen utløpet av overgangsperioden. Om Norge slutter seg til skal altså arbeidere fra andre medlemsland fritt kunne ta opphold i Norge og søke arbeid her uten å behøve tillatelse fra norske myndigheter.

For at denne bestemmelsen skal bli effektiv, skal enhver forskjellsbehandling av arbeidere etter nasjonalitet når det gjelder

lønn, sosiale ytelser og arbeidsvilkår forbys. Bare offentlig administrasjon er unntatt fra disse bestemmelsene.

Videre skal det gjennomføres et samarbeid mellom de forskjellige lands arbeidsformidlinger og også settes opp et særskilt «apparat for å forbinde tilbud og etterspørsel for arbeid» over landegrensene, dvs. en felles arbeidsformidling.

Denne felles arbeidsformidling skal forsøke å unngå «alvorlige trusler mot levestandard og sysselsetting i de forskjellige områder og næringer» som følge av flytting av arbeidskraft mellom landene. Ordet «alvorlig» er her uten tvil et tøyelig begrep. En langsommere vekst i levestandard enn en ellers ville ha hatt, kommer ganske sikkert ikke inn under dette begrepet.

For vurdering av den betydning bestemmelsen om fri bevegelighet for arbeidskraften kan få for Norge, er det grunn til å merke seg to ting. For det første er fagbevegelsen splittet og til dels svak i en del av de land vi eventuelt skal gå i union med, og det er heller ikke grunn til å tro at det er arbeidere fra de næringer og områder som har de fasteste tradisjoner i å organisere seg, som eventuelt vil flytte. For det andre er det mange, både innenfor Norge og i utlandet, som betrakter Norge som et underbefolket land. Det er f. eks. ikke lenge siden en av landets fylkesarbeidsjefer foreslo at spørsmålet om tilførsel av arbeidskraft fra utlandet skulle tas opp til drøfting, på den bakgrunn at «industrien må kunne disponere nok arbeidskraft» for å være konkurransedyktig på det internasjonale marked.

KONKURRANSEBESTEMMELSENE

Den offisielle ideologi bak Fellesmarkedet — om en kan bruke et så fint ord — er frikonkurranseideologien, som går ut på at det er den frie konkurranse mellom uavhengige produsenter som skal drive fram den rasjonelle arbeidsdeling.

I overensstemmelse med dette setter artikkel 85 i Romatraktaten forbud mot avtaler, sammenslutninger og forretningspraksis som

«hindrer, begrenser eller forvirr» konkurransen innenfor Fellesmarkedet. På den annen side inneholder traktaten bestemmelser som lett kan brukes til å uthule disse prinsipielle bestemmelser.

Hvordan er det så i praksis? Det er vel kjent at mange kapitalistiske land har hatt og har tilsvarende bestemmelser i sin nasjonale lovgivning uten at det har hindret kartelldannelse, markedsdeling og andre avtaler som eliminerer konkurransen. Tyskland har vært særlig sterkt kartellisert, og de store kartellene spilte en avgjørende rolle når det gjaldt finansieringen av Hitler, opprustningen av Tyskland, utnyttningen av fanger som slavearbeidere under krigen osv. De allierte var derfor enige om at disse kartellene skulle brytes ned etter krigen. Slik er det ikke gått i Vest-Tyskland. Etter en kortere tid hvor de var formelt splittet opp under en viss alliert kontroll, inntar de igjen en dominerende plass i Vest-Tysklands økonomi.

I det hele tatt gjelder det for nesten alle vesentlige produksjonsgrener i de store kapitalistiske land at de er dominert av storbedrifter og forskjellige slags sammenslutninger som gjør alt snakk om fri konkurranse illusorisk.

Opprettelsen av Fellesmarkedet har ikke forandret på dette. Det har tvert imot ført til en bølge av sammenslutning og konsentrasjon. Fellesmarkedets kommisjon (et av fellesorganene) offentliggjorde tidligere lister over registrerte avtaler og sammenslutninger. Den siste rapport av denne art kom i juni 1959 og omfattet en lang rekke konkurranseinnskrenkende avtaler innen alle grener av industri, handel og bankvesen. Kommisjonen mente selv at dannelsen av Fellesmarkedet var hovedårsaken til at disse avtaler var inngått.³⁾ Nå offentliggjør kommisjonen visstnok ikke lenger slike rapporter.

Også her i Norge har det vært helt åpenbart at tilslutningen til EFTA og tankene om tilslutning til Fellesmarkedet har ført til en bølge av sammenslutninger og avtaler. Næringsorganisasjonenes tidsskrifter er fulle av meldinger om dette.

³⁾ Se Økonomi nr. 40, Utviklingen innen Seksmaktssamarbeidet. Utgitt av Næringsøkonomisk Forskningsinstitutt, Oslo. Mai 1961.

Slik må det også nødvendigvis bli. Det henger sammen med at hele argumentasjonen for frihandelen egentlig er selvmotsigende på dette punktet. Et av de viktigste produksjonstekniske argumenter for frihandel er jo nettopp fordelene ved masseproduksjon i store bedriftsenheter. Dette gir mindre kostnader enn produksjon i små bedrifter og korte serier. Dermed er det klart at fri konkurranse ikke lar seg praktisere. Sammenslutninger, avtaler om spesialisering og markedsdeling osv. tvinger seg fram på tross av all «ideologi» og alle formelle bestemmelser i traktaten.

JORDBRUK OG FISKE

Artiklene 38—47 i Romaavtalen omhandler landbruksprodukter. Ifølge disse artiklene skal fjernelse av toll og andre handelsrestriksjoner gjelde for landbruksprodukter på liknende måte som for industrivarer. I denne forbindelse reknes fiskeprodukter også som landbruksvarer. Det er imidlertid ikke meningen å gjøre omsetningen av landbruksprodukter helt uregulert. Det tas sikte på å opprette organisasjoner for omsetning av landbruksprodukter på liknende måte som en nå har det innenfor de nasjonale markeder i de enkelte land.

Innenfor denne rammen skal det gradvis gjennomføres en «felles landbrukspolitik». Dette vil få store konsekvenser da naturforholdene ligger svært forskjellig an i de forskjellige land, og hvert land har utviklet sitt system for støtte til landbruket ut fra disse naturlige forutsetninger.

Den felles politikk er enda ikke fastsatt i detalj. Det er imidlertid vedtatt at en i løpet av overgangsperioden skal nå fram til et felles prisnivå for jordbruksprodukter, bare med slike forskjeller som svarer til forskjeller i transportkostnader. De priser det her er tale om, er de priser som betales til produsentene. Gjennomføring av et slikt felles prisnivå med land med helt andre forutsetninger for jordbruk, vil sannsynligvis gjøre store deler av norsk jordbruk ulønnsomt.

En slik virkning er også tilsiktet. Meningen med det felles prisnivå er å drive igjennom en konsentrasjon av jordbruksproduksjonen der de naturlige forutsetninger for den ligger best til rette, for derved å «frigjøre» arbeidskraft som kan settes inn i andre næringsgrener.

Nå vil det i alle land i utvikling finne sted en viss avgang av arbeidskraft fra jordbruket. Dette har også foregått i Norge i hele etterkrigstiden. Det som er faren, er at arbeidskraft kan støtes ut fra jordbruket raskere enn den kan absorberes i andre næringer og raskere enn den kan skaffes bolig osv. på nye steder — eller om den ikke flytter ut, at kårene blir forringet i jordbruket. En prosess som tar den form at den *støter folk ut* av jordbruket vil virke langt mer usosialt enn en prosess som *trekker folk over* til andre næringer.

Videre har det vært alminnelig enighet her i landet om at vi av mange nasjonale grunner bør ta sikte på å opprettholde et jordbruk av større omfang enn det som ville oppstå ved fri handel og ingen beskyttelse av jordbruksnæringen. En slik linje vil det bli vanskelig å holde fast ved under Fellesmarkedet, selv om Fellesmarkedet som helhet opprettholder beskyttelse overfor jordbruksland utenfor Fellesmarkedet.

For fiskeriene vil Romaavtalens bestemmelser om etableringsretten innebære to ting som vil være alvorlig for norsk fiskerinæringens framtid. For det første vil utlendinger fra andre fellesmarkedsland få samme rett som norske fiskere til å fiske i norske farvann. For det andre vil utlendinger få rett til å føre i land fisk i Norge, og opprette fiskeforedlingsbedrifter på den norske kysten. I denne forbindelse må en være klar over at fisket og fiskeforedlingen i en del av de land vi eventuelt går i union med er behersket av virkelig storkapitalistiske konserner.

FORHOLDET TIL ANDRE LAND

Ved å tiltre Romatraktaten mister et land retten til å regulere sin handel med andre land ut fra nasjonale hensyn.

For det første skal Fellesmarkedets land opprette en felles tollmur mot land utenfor Fellesmarkedet. Denne skal prinsipielt svare til et gjennomsnitt av de tollsatser de enkelte land har holdt før inngåelsen av avtalen, men det er mange viktige unntak fra dette. Da Norge stort sett holder lavere tollsatser enn de land som nå utgjør Fellesmarkedet, vil norsk tilslutning innebære en forhøyelse av tollsatsene for import av mange varer fra land utenfor Fellesmarkedet. Dette vil selvfølgelig hemme handelen med disse land. Blant annet vil det kunne ramme de såkalte utviklingsland og gjøre snakket om hjelp til disse landene nokså hyklerisk.

For det andre mister vi retten til på egen hånd å inngå handelsavtaler med land utenfor Fellesmarkedet, idet fellesmarkedslandene etter artikkel 110 og 111 skal føre en felles handelspolitikk overfor andre land. Etter en viss overgangsperiode skal handelsavtaler med andre land inngås av fellesorganene på vegne av alle landene i Fellesmarkedet.

I denne forbindelse kan en ikke la være å tenke på at en del vestlige land med Vest-Tyskland i spissen var inne på tanken om en handelsblokade av de sosialistiske land i forbindelse med Berlin-situasjonen. Er en i Fellesmarkedet i en situasjon hvor noe slikt skulle bli bestemt, vil en være nødt til å følge med uansett hvor farlig eller skadelig en måtte mene en slik politikk ville være.

Det er også verdt å tenke litt nærmere over forholdet til de koloniale og halvkoloniale land i Afrika og andre verdensdeler.

Blant Fellesmarkedslandene og de land som nå overveier å slutte seg til Fellesmarkedet, er de fremste kolonimakter i Europa. Dette vil ikke unngå å påvirke Fellesmarkedets politikk. I innledningen til Romatraktaten heter det at deltakerlandene «vil befeste den solidaritet som binder sammen Europa og oversjøiske land». Det er en form for «solidaritet» som har kostet mye blod og store lidelser for de folk den har gått utover! I artikkel 131 erklærer deltaker-

landene sin enighet om å finne fram til en ordning som gjør «de ikke-europeiske land og territorier som har spesielle forhold til Belgia, Frankrike, Italia og Nederland» assosiert med Fellesmarkedet, dvs. å finne en ordning for å knytte koloniene og halv-koloniene til Fellesmarkedet uten egentlig medlemskap. I en særlig konvensjon forplikter medlemslandene seg til å ta del i tiltak for «sosial og økonomisk utvikling» av de nevnte land og territorier. Videre gjøres det her klart at den frie etableringsretten skal gjøres gjeldende for borgere og selskaper i de europeiske medlemsland innenfor alle de avhengige land og territorier. Dette åpner særlig for Vest-Tyskland dørene til en langt større aktivitet i Afrika og andre deler av verden enn det hittil har hatt mulighet for.

Indias statsminister Nehru har uttalt at Fellesmarkedet kan bli en sammenslutning «som mer effektivt enn noen nasjon i fortiden kan greie å beherske de underutviklede land». Selv tror jeg ikke Fellesmarkedet ville greie det, men selv *forsøk* på det vil utvilsomt få store politiske konsekvenser.

Etter min mening er det fare for at Norge ved å slutte seg til Fellesmarkedet kan komme til å bli innblandet i, eller i alle fall forbundet med, en nykolonialisme som vil skade vårt forhold både til de land den direkte går ut over, og til land som har fridd seg fra kolonialismen, men som ikke har glemt hva den var og er.

HARMONISERING OG SAMORDNING AV POLITIKKEN

Det som er gjennomgått i de tidligere avsnitt viser at medlemskap i Fellesmarkedet ville innebære at den økonomiske politikk i Norge måtte bringes på linje med politikken i de dominerende fellesmarkedsland på vesentlige felter. I tillegg til dette inneholder Romaavtalen bestemmelser om harmonisering og samordning av politikken på mer spesielle felter. Det gjelder f.eks. transportpolitikken, mange sider ved skattepolitikken, og sosialpolitikken.

Det er vel særlig på bakgrunn av dette siste at statsminister Erlander i den tidligere nevnte tale om Sverige og Fellesmarkedet erklærte at Sverige har vært og er et foregangsland på sosialpolitikens område, og at det «ikke kan undre noen om vi stiller oss tvilende til en internasjonal traktat som kan innskrenke våre muligheter til å fortsette denne politikk i betydelig grad.»

Denne harmoniseringen av politikken — som altså delvis er direkte fastslått i traktaten, og delvis blir en noe mer indirekte følge av denne — er ganske sikkert en viktig grunn til at også representanter for mange næringer som ikke har noe å vinne ved selve frihandelen, går inn for Fellesmarkedet.

I England er det åpenbart at en eventuell tilslutning til Fellesmarkedet skal tjene til å fremkalle virkninger av denne typen. England har gjennom flere år hatt en meget langsom økonomisk vekst, og til dels direkte stagnasjon. En av grunnene til dette er en lav investeringsrate. Gjennom tilslutning til Fellesmarkedet tas det sikte på å oppnå en relativ omfordeling av inntektene i favør av profitten. Dette skal så danne grunnlaget for en relativt øket sparing og investering.¹⁾

I denne forbindelse er det også interessant å merke seg Høyres særuttalelse i innstillingen fra Stortingets utenrikskomité om ratifikasjon av EFTA-overenskomsten.²⁾ Der heter det som konklusjon:

«Disse medlemmer (dvs. Høyres medlemmer i utenrikskomitéen) er kommet til det resultat at etter en ren økonomisk vurdering vil konvensjonen om Frihandelsforbundet under de nåværende økonomiske politiske forhold ikke gi Norge et over-

¹⁾ Se f. eks. artikkelen «The Tory Route to Europe» i New Statesman 16. juni 1961. I denne artikkelen heter det også at sterke kretser som går inn for Englands tilslutning til Fellesmarkedet og dermed gjennomføringen av en politikk som legger store byrder på arbeiderklassen, venter at denne politikken vil bli møtt med store streikeaksjoner i England. Men de rekker med at disse streikeaksjoner kan bli slått tilbake ved hjelp av Fellesmarkedet. Akkurat i hvilken form de tenker seg dette kan skje, er ikke forklart.

²⁾ Innstilling S. nr. 157 (1959—60).

skudd av fordeler. De vil imidlertid peke på at det avgjørende formål med EFTA er å skape et forhandlingsgrunnlag og dermed ta et første skritt mot en omfattende europeisk markedsordning, en ordning som på lengre sikt vil kunne gi Norge de nødvendige dynamiske muligheter på det økonomiske område i tillegg til den økonomiske betydning den vil ha.

Disse medlemmer forutsetter at Regjeringen i det videre arbeid tar konsekvensene av denne målsetting og at den begynnende vilje til økonomisk-politisk omvurdering som Regjeringen har gitt spredte eksempler på i det siste, vil bli ført videre og gi seg positive utslag i takt med utviklingens krav.

På grunnlag av denne kombinerte økonomiske og politiske vurdering og under disse forutsetninger vil disse medlemmer anbefale at konvensjonen blir ratifisert.»

De «spredte eksempler» som det her tenkes på, er slike ting som opphevelsen av utbyttereguleringen for aksjeselskaper og lettelser i beskatningen av bedrifter. Høyre forutsetter altså at den linjen som dette antyder, skal bli ført videre mer konsekvent under en «omfattende europeisk markedsordning.»

Enkelte er allerede i ferd med å innkassere seieren over det som fremdeles skiller norsk økonomisk politikk fra den politikk som blir ført av borgerlige regjeringer i andre land. Den 2. september skrev forretningsbladet Farmand i en lederartikkel om hva som vil skje under Fellesmarkedet: «Den hjemmelagede norske planøkonomi vil hardt og brutalt — men lærerikt — bli feiet tilside.»

MULIGHETENE FOR ASSOSIASJON ELLER SÆRORDNINGER

Foreløpig er det ingen som åpent har foreslått at Norge skal gå inn i Fellesmarkedet og akseptere Romaavtalen i dens helhet slik den nå eksisterer. Det skal forhandles om tilslutningen, og det stilles i utsikt at det skulle være mulig å oppnå særvilkår på forskjellige områder slik at norske interesser kan ivaretas i større ut-

strekning enn det ville være mulig om Romaavtalen ble akseptert i sin helhet.

Selvfølgelig vil det være mulig å oppnå visse særvilkår, bl.a. av den enkle grunn at vi kommer til senere enn Fellesmarkedets opprinnelige land, og at det derfor vil være vanskelig å holde den samme timeplan for gjennomføringen som for de land som har vært med fra begynnelsen av. Videre kan det kanskje tenkes at en foreløpig kan oppnå visse særordninger for jordbruk og fiske.

Derimot er det neppe tvil om at vi vil måtte akseptere *hovedsakene* i Romaavtalen med de bestemmelser og virkninger som vi har gjennomgått i de foranstående avsnitt.

For det første tar Fellesmarkedet sikte på å nå fram til en sterk *politisk* og økonomisk union. Alle særordninger bidrar til å flise opp unionen og vil derfor bli betraktet med stor motvilje.

For det andre står de nåværende fellesmarkedsland økonomisk langt sterkere enn de land som nå søker seg inn til Fellesmarkedet. Produksjonen har i de senere år steget langt raskere i Vest-Tyskland, Frankrike og Italia enn i England og de skandinaviske land. Mens England, og nå også Norge, har hatt store underskudd på betalingsbalansen overfor utlandet, har Vest-Tyskland stadig hatt store overskudd. Mens pundet har vaklet og trengt internasjonale støtteaksjoner, har markens verdi i forhold til andre valutaer økt.

For det tredje har Fellesmarkedslandene USA i ryggen i sitt krav om at Romaavtalen skal godtas i alle vesentlige trekk av England og andre EFTA-land om det skal bli noen sammenslutning.

At Fellesmarkedslandene krever nærmest betingelsesløs kapi- tulasjon har lenge vært kjent. Aftenpostens medarbeider meldte den 24. juni 1961 blant annet følgende fra Brussel: «Selv om 'De seks' og kommisjonen (Fellesmarkedets) er de første til å erkjenne at en utvidelse av fellesmarkedet med hele eller deler av EFTA-gruppen kan kreve en viss justering av traktaten — blant annet hva tollsatsene angår — later de ikke til å ville fire mange tommer på bestemmelsene om størst mulig koordinering av de spilleregler og faktorer som påvirker det økonomiske liv. Den delegasjon som ikke er oppmerksom på det når den reiser til Brussel eller hvor

det måtte være for å forhandle om sitt lands innmeldelse i eller tilslutning til Fellesmarkedet, — den delegasjon vil bli vist den kolde skulder.»

USA's holdning er blitt klargjort flere ganger.

Den 14. juni tilkalte den amerikanske viseutenriksminister George W. Ball representanter for EFTA-landene i Washington. I følge UPI understreket han følgende: «1) *Storbritannia, Norge og Danmark er fullt ut i stand til å slutte seg til Fellesmarkedet ved å undertegne Roma-avtalen. Han begrunnet dette med å hen-vise til at de tre land ikke har spesielle problemer som følge av sin politiske nøytrale stilling, slik som Sverige, Sveits og Østerrike, og heller ikke spesielle økonomiske problemer, slik som Portugal.* 2) *USA vil ikke gi Storbritannia, Norge og Danmark noen moralsk støtte dersom de forsøker å forhandle seg fram til særvilkår for å ville undertegne Roma-avtalen.*» Riktigheten av denne meldingen ble bekreftet av ekspedisjonssjef Jan Halvorsen i utenriksdepartementet.¹⁾

Den 19. august meldte NTB at den amerikanske utenriksminister Dean Rusk hadde advart sin østerrikske kollega Bruno Kreisky mot farene for «det atlantiske samfunn» dersom Roma-traktaten skulle bli utvannet. Samtidig ble det meldt at president Kennedy hadde sagt fra til statsminister Macmillan at De forente stater var glad for at Storbritannia ville gå inn i Fellesmarkedet — «*men bare om britene, fra bunnen av sitt hjerte, er villig til å godta de politiske og institusjonelle forpliktelser som Roma-traktaten innebærer.*»

Denne amerikanske holdning er delvis diktert av utenrikspolitiske hensyn. Men det ligger også rene økonomiske hensyn bak. I den tid som har gått etter at Romatraktaten trådte i kraft, har amerikanske investeringer i langt større utstrekning enn før strømmet til fellesmarkedslandene.

På denne bakgrunn er det ingen grunn til å vente at Norge skulle kunne oppnå vesentlige særbeholdninger ved en eventuell til-

¹⁾ Se Arbeiderbladet 4. juli 1961.

slutning til Fellesmarkedet. Det er heller ikke sannsynlig at Norge vil bli akseptert som assosiert til Fellesmarkedet. Det som er anført ovenfor tyder på at valget for Norge står mellom å holde seg utenfor eller gå inn som medlem og akseptere alle vesentlige bestemmelser i Roma-traktaten.

I denne situasjon ville det etter min mening være naïvt å si at det kan i alle fall ikke skade å gå til forhandlinger; skulle det vise seg at vi ikke får en tilfredsstillende særordning, så kan vi jo trekke oss tilbake. Det er ikke tvil om at i det øyeblikk en går til forhandlinger, vil en være mer bundet enn en tidligere var. Å bryte forhandlingene igjen vil for den norske regjering, som allerede har bundet seg til de vestlige stormakter med så mange bånd, fortone seg som et meget vanskelig skritt å ta.

En bør merke seg hva Dagbladet, som utvilsomt er godt orientert i denne saken, hevder i sin lederartikkel den 23. september:

«Det er nok en del, både blant politikere og blant næringslivets folk, som håper at vi ved å gå inn i forhandlinger skal bli så bundet at vi i realiteten ikke har noe valg når den endelige avgjørelse skal treffes.»

Selv om assosiasjonsalternativet neppe er aktuelt for Norge, kan et par ord om dette være av interesse.

Det er ikke fastlagt i Romatraktaten hva assosiasjon vil innebære. Det er en eller annen form for tilknytning som det må fastlegges regler for i hvert enkelt tilfelle. Det som er klart er imidlertid at et assosiert land bare ved behandlingen av spesielle saker vil kunne ta del i avgjørelser i fellesorganene. På den annen side vil da heller ikke vedtak i disse organene være formelt bindende for et assosiert land.

Den eneste assosiasjonsavtale som til nå er inngått, gjelder Hellas. Denne er meget vidtgående. Tollen mellom Hellas og Fellesmarkedslandene skal avskaffes, men over en noe lengre overgangsperiode. Hellas skal opprette de samme tollsatser når det gjelder handelen med utenforliggende land som resten av Fellesmarkedet. Borgere av Fellesmarkedslandene skal få etableringsrett i Hellas på

like linje med landets egne borgere. Hellas har også i prinsippet forpliktet seg til å akseptere den felles jordbrukspolitikk. Bare når det gjelder tobakk får Hellas selv delta i utformingen av politikken.

I forbindelse med Hellas' assosiasjonsavtale hevder Løchen-utvalget i sin rapport¹⁾ at den *«klart tar sikte på at Hellas etter en overgangs- og utviklingstid skal kunne bli fullt medlem av Fellesskapet.»* Videre gjør Løchen-rapporten oppmerksom på at selv om et assosiert land ikke er formelt bundet av vedtak som fattes i fellesorganene, så er det *«et spørsmål om en assosiert stat ikke i mange tilfelle vil være faktisk nødt til å godta dem.»*

HVIS VI HOLDER OSS UTENFOR

Er det overhodet mulig for Norge å holde seg utenfor Fellesmarkedet hvis England slutter seg til? Slik er det mange som stiller spørsmålet om Norge og Fellesmarkedet, og forbereder dermed egentlig kapitulasjonen.

Det det vises til når spørsmålet stilles slik, er de norske eksportnæringenes vanskeligheter hvis vi blir stående utenfor. Det er riktig nok at det her sannsynligvis vil oppstå vanskeligheter. De nåværende fellesmarkedsland sammen med England avtar en meget stor del av norsk eksport av en rekke varer.

Men jeg tror mange overdriver vanskelighetene.

For det første er en rekke norske eksportvarer av en slik art at fellesmarkedslandene i overskuelig framtid fortsatt vil ha behov for import av disse varene. Det henger bl.a. sammen med at fellesmarkedslandene selv har et begrenset naturgrunnlag for utvidelse av sin egen produksjon av disse varene. Det gjelder skogprodukter og diverse viktige produkter fra den elektrometallurgiske industri. Også for fisk er fellesmarkedslandene et underskuddsområde. Det er derfor ikke tale om at vår eksport vil bryte sammen. Det det er tale om er i første rekke at tollene på en del av vår eksport til fel-

¹⁾ Langeland, Løchen og Skutle: Det europeiske økonomiske fellesskap. Utgitt av Chr. Michelsens Institutt, Oslo 1961.

ledsmarkedslandene vil bli forhøyet,¹⁾ og at norske eksportører derfor må akseptere noe lavere priser. Noe presist anslag for hvor stort innteksttap dette vil gi for eksportnæringene, er ikke utarbeidet. På grunnlag av oppgavene i Løchenutvalgets rapport, vil jeg selv anslå at vi ville lide et tap på høyst et par hundre mill. kr, hvis vi måtte akseptere prisreduksjoner som akkurat tilsvarte tollforhøyelsene. Dette er mindre enn én prosent av verdien av Norges nasjonalprodukt. Når en da tar hensyn til at vilkårene for vår handel med andre land blir dårligere, viser dette etter min mening at størrelsen av det tap vi kan lide i vår eksport er langt mindre enn det vi kan komme til å tape ved at vi blir revet med i en slik økonomisk politikk som jeg har beskrevet foran.

For det andre har Norge den fordel om det blir stående utenfor at viktige konkurrenter for Norge sannsynligvis også blir stående utenfor.

For det tredje har vi den fordel at mange av de viktigste av våre eksportprodukter er varer som ikke er bundet til bestemte markeder, men varer som en kan si det eksisterer et verdensmarked for. Alle land har behov for trematerialer og papir, for aluminium og andre metaller, for kunstgjødning osv. Med litt tid på seg — og det får vi jo fordi det tross alt tar en del år før Fellesmarkedet fullt ut får gjennomført sine bestemmelser — skulle det derfor være gode muligheter for å legge om det meste av den eksport som kan komme i vanskeligheter overfor Fellesmarkedet.

For det fjerde — og det er et moment som jeg selv tillegger stor vekt — går vi inn i Fellesmarkedet, må vi møte de vanskeligheter som da oppstår med sterkt begrenset spillerom for å føre en politikk med sikte på å redusere vanskelighetene gjennom bevisste og planmessige tiltak. Holder vi oss utenfor, beholder vi også vår

¹⁾ Fordi norsk eksport er størst til de land i Fellesmarkedet som har relativt lave tollsatser, og som derfor forhøyer satsene etter hvert som Fellesmarkedets felles ytre tollsatser gjennomføres, og fordi en del norske varer kommer inn under lister over varer hvor det vil bli gjennomført en noe høyere felles tollsats enn det som svarer til et gjennomsnitt av de tidligere satser.

frihet til å treffe alle de tiltak vi mener er tjenelige for å redusere vanskelighetene i overgangsfasen. Det kan f.eks. bli tale om forskjellige former for støtte til de eksportnæringer som måtte få vanskeligheter, kontroll med deler av importen for å hindre valuta-vanskeligheter, utvidelse av handelen gjennom handelsavtaler med land utenfor Fellesmarkedet osv. Også handelsavtale med Fellesmarkedet selv burde vi få inngått.

Til slutt vil jeg minne om noe jeg var inne på innledningsvis, nemlig at det neppe vil gå slik at Fellesmarkedet kommer til å bli en varig sammenslutning, preget av samhold og jevn økonomisk vekst. Langt mer sannsynlig er det at den vil bli preget av store indre motsetninger som ofte vil kunne stille de små land i vanskelige situasjoner og få dem til å ønske at de var utenfor. Videre er det sannsynlig at den før eller senere bryter sammen. De små deltakerland kan da få like store omstillingsvanskeligheter som i forbindelse med inngangen i Fellesmarkedet.

OPPSUMMERING

Jeg vil så kort som mulig oppsummere noe av det foranstående i følgende punkter:

1. Fellesmarkedet er en politisk organisasjon som tar sikte på å styrke Vest-Tysklands og Frankrikes utenrikspolitiske makt.
2. Går vi med i Fellesmarkedet, oppgir vi deler av norsk suverenitet. Det er ingen lovlig veg ut av Fellesmarkedet igjen.
3. Vi får ved medlemskap sterkt redusert våre muligheter for å føre en selvstendig politikk med sikte på full sysselsetting. Også spillerommet for en selvstendig inntektsfordelingspolitikk blir sterkt redusert.
4. Bestemmelsene om etableringsretten og frigjøring av kapitalbevegelsene åpner dørene for ukontrollert utenlandsk infiltrasjon i norsk næringsliv.

5. Den eneste åpenbare økonomiske fordel fra norsk synspunkt ved tilslutning til Fellesmarkedet ligger i en reduksjon av tollene for vår eksport til de andre Fellesmarkedsland. På den annen side skal betydelige hjemmemarkedsnæringer delvis utkonkurreres. Jordbruk og fiske vil bli sterkt rammet på forskjellige måter.

6. Norge har ikke muligheter for å oppnå en assosiasjonsavtale eller særavtaler som innebærer vesentlige avvik fra Romaavtalen.

7. Vanskelighetene ved å stå utenfor er ikke så store som mange har hevdet.

Min konklusjon av dette er at Norge ikke bør søke tilknytning til Fellesmarkedet. Allerede ved å *søke* medlemskap, vil vi i praksis bli sterkt bundet. Norge bør heller med en gang ta sikte på en alternativ politikk med bl.a. følgende innhold:

- a) Utvidet nordisk samarbeid på forskjellige områder. Mange spørsmål i denne forbindelse er allerede tidligere utredet.
- b) Utvidet handel med andre land som er i rask økonomisk utvikling og andre land med store fremtidsmuligheter.
- c) Eventuelt en *handelsavtale* med Fellesmarkedet.
- d) Sikring av at staten ved eventuelle omstillingsvanskeligheter har tilstrekkelige virkemidler til å gripe regulerende inn, herunder forberedelse av slike støtteordninger som kan komme på tale overfor eksportnæringer som måtte få vanskeligheter med eksporten til Fellesmarkedslandene.
- e) Rasjonalisering og effektivisering av produksjonen under utvidet deltakelse og med bestemmelse for arbeidere og funksjonærer i planlegging og ledelse.

Det kan imidlertid ikke sies at det er *en bestemt* politikk som er alternativet til Fellesmarkedet. Det er nettopp den store fordel ved å bli utenfor Fellesmarkedet at det da er mange alternativer åpne for oss, fordi vi bevarer vår handlefrihet.

TILLEGG OM ARBEIDERBEVEGELSEN OG FRIHANDELEN

For kort tid siden inneholdt Aftenposten en artikkel på finanssiden hvor det ble slått til lyd for at Regjeringen nå måtte begynne å «selge» Fellesmarkedet, dvs. å forberede folk psykologisk på at det kunne bli aktuelt å slutte Norge til Fellesmarkedet. Tankegangen var at hvis en slik forberedelse ikke ble satt igang nå, ville det være fare for at vi kunne komme i den situasjon at politikerne ville melde Norge inn, men at folk ikke ville være med.

Mange har inntrykk av at denne «salgskampanjen» har begynt for lenge siden. På annen bakgrunn er det vanskelig å se de gjen-tatte påstander om at frihandel og økonomiske sammenslutninger av den typen en har i Fellesmarkedet, er i tråd med arbeiderbevegelsens gamle programmer og målsettinger.

I Stortingets finansdebatt i 1960 gikk blant andre representanten Hønsvald inn på dette spørsmålet med disse ordene: «Det er hevdet at utviklingen ute i Europa kommer på tverke for det en kaller Arbeiderpartiets planøkonomi. Men mye av det som skjer, er intet annet enn ren planøkonomi. Det gjelder særlig i De seks (altså fellesmarkedslandene. L. J.), hvor samarbeidsformene både på det politiske, det økonomiske og det sosiale område helt har karakteren av planøkonomi — en planøkonomi av et omfang som svært få sosialistiske planøkonomer har tenkt seg muligheten av å få til på kort sikt.» Videre hevdet han at Arbeiderpartiet «alltid har vært prinsipiell tilhenger av liberalisering av handelen,» og viste til Arbeiderpartiets program av 1933 hvor det bl.a. het: «Partiet kjemper internasjonalt for beskyttelsestollens gradvise avskaffelse ved mellomfolkelige avtaler, og vil nasjonalt søke å holde tollsatsene så lave som mulig.»

Litt forundret må det være lov å bli over at konservative politikere som Adenauer og de Gaulle skal ha greid å skape en planøkonomi som få sosialister har tenkt seg muligheten av å få til på så kort tid. Forøvrig skulle det vi i de tidligere avsnitt har påpekt

om Fellesmarkedets bestemmelser og dets sannsynlige virkninger etter min mening gjøre det klart at Fellesmarkedet ingen ting har å gjøre med en slik planøkonomi som den sosialistiske arbeiderbevegelse har hatt som mål.

Allikevel kan det kanskje ha i alle fall en viss historisk interesse å se litt nærmere på påstanden om at arbeiderbevegelsen all tid har gått inn for frihandel.

Det er riktig at arbeiderbevegelsen har gått inn for reduksjon i tollsatsene. Det ovenfor siterte utsnitt av Arbeiderpartiets program fra tredve-årene skal således ikke bestrides.

Kravet om reduksjon i tollsatsene ble framsatt av to grunner.

For det første lå tollen i stor utstrekning på varer som veide tungt i arbeiderfamilienes forbruk. Den ble derfor sett på som en usosial form for beskatning som rammet familiene uten noe lettelse for de som hadde små inntekter eller store familier.

For det andre har beskyttelsestoll tjent til å sikre profitten i hjemmemarkedsnæringene i like stor utstrekning som sysselsettingen. Det var vel kjent hvordan private karteller og truster manipulerte for å utnytte den mulighet som høy toll gir for å oppnå stor profitt. De opprettholdt f.eks. bevisst gamle bedrifter med urasjonell produksjon for å ha dem å henvise til når tollene kom under debatt. Med en eller noen få urasjonelle bedrifter i virksomhet kunne de alltid hevde at tollbeskyttelsen måtte opprettholdes, ellers var det fare for at noen bedrifter måtte innstille. Fortjenesten kunne så innkasseres på de rasjonelle bedriftene som kunne holde høye priser i ly av tollene.

Når arbeiderbevegelsen på denne bakgrunn gikk inn for reduksjon i tollene, skjedde det imidlertid innenfor rammen av et program som ellers var helt forskjellig fra det som nå lanseres. Samtidig som arbeiderbevegelsen gikk inn for reduksjon av tollene, gikk den nemlig inn for gjennomføring av kontroll med utenrikshandelen ved andre midler, i første rekke ved å opprette statsmonopoler for import av de viktigste varer og ved å inngå avtaler mellom landene om størrelsen av importen og eksporten.

Det er klart at hele tollspørsmålet da kommer i et annet lys. Når en har direkte samfunnsmessig kontroll med importen, trenger en ikke tollene for å hindre at importen går ut over den innenlandske sysselsettingen.

Riktigheten av det som er hevdet her kommer klart fram om en leser det ovennevnte sitat fra Arbeiderpartiets tidligere program i sin sammenheng: «Målet for en sosialistisk handelspolitikk er å nå fram til en rasjonell arbeidsdeling mellom de forskjellige land

og til et organisert varebytte mellom statene. I overensstemmelse hermed vil Det norske arbeiderparti legge utenrikshandelen inn under en samfunnsmessig regulering og kontroll, som må gå ut på tollskrankenes nedsettelse og fremme av det internasjonale varebytte på grunnlag av mest mulig gjensidighet i utvekslingen av varer og tjenester. Partiet kjemper internasjonalt for beskyttelsestollens gradvise avskaffelse ved mellomfolkelige avtaler, og vil nasjonalt søke å holde tollsatsene så lave som mulig under hensyntagen til landets interesser. — Importen må reguleres ved fortsatt bransjevis statsmonopolisering for etterhånden å bringe hele importen inn under samfunnets herredømme.»

I skriftet «En norsk treårsplan» som også ble lagt fram av Arbeiderpartiet i 1933 het det: «Den mest rasjonelle form for samfunnsmessig organisasjon av utenrikshandelen er statsmonopolisering.» I denne sammenheng ble det foreslått konkret en rekke slike monopoler.

Treårsplanen uttrykte seg også svært klart om spørsmålet om frihandel og planøkonomi lar seg forene. Den slo kort og godt fast: *«Planøkonomi og frihandel lar seg ikke forene. Den gamle frihandel er i ferd med å avgå ved døden sammen med hele det gammel-liberale økonomiske system.»*

28-10-61

Han mener Norge kan stå utenfor

Leif Johansen: Norge og Fellesmarkedet. En kritisk analyse og et standpunkt. Med forord av professor Ragnar Frisch. Utgitt av Leif Johansen, Universitetets Sosialøkonomiske Institutt, Frederiksgt. 3, Oslo.

Det er fullt mulig for Norge å bli stående utenfor det européiske fellesmarkedet, og likevel greie seg tålelig bra, hevder dosent Leif Johansen i en utredning som han nettopp har sendt ut. Han tar avstand fra både medlemskap i Fellesmarkedet, og også fra tanken om assosieringsavtale, fordi han ikke tror at en slik avtale vil skille seg vesentlig fra selve traktaten. Vi får søke å få en handelsavtale med Fellesskapet og ellers satse på utvidet handel med de land som er i sterk økonomisk vekst, sier forfatteren.

Synsmåtene faller i noen grad

sammen med dem den tidligere svenske finansminister Sköld gjorde gjeldende i riksdagsdebatten i Stockholm onsdag kveld og torsdag, men mens Sköld gikk inn for liberalistisk handelspolitikk i verdensmålestokk, legger Johansen hovedvekten på å bevare mulighetene for en nasjonal planøkonomi. Frihandel er ingen garanti for sterk økonomisk vekst, men vil uvegerlig gi tilbakeslag, mener han.

Når Leif Johansen regner med fordeler av et utvidet nordisk samarbeid forutsetter han ventelig at de andre landene i Norden er innstilt på å medvirke til dette, noe som i praksis er en sannhet med temmelig store begrensninger i dag. Ingen regner vel nå med en nordisk innsats av betydning i felles økonomisk interesse. Men ellers er det meget nyttig at de motforestillingene forfatteren gjør gjeldende og som han allerede i kortere form har lagt fram i radio, blir allmennt kjent og tilgjengelige for nærmere studium.

Dagbladet har tidligere gjengitt det meste av det forordet til Leif Johansens skrift som professor Frisch har skrevet, og der han slutter seg til Johansens syn på fellesmarkedsspørsmålene i en oppsiktsvekkende skarp form.

De næringsgrener som særlig blir utsatt på grunn av Fellesmarkedet som jordbruk og fiske, tekstil og en rekke andre hjemmeindustrier har særlig grunn til å studere argumentasjonen i Leif Johansens skrift.

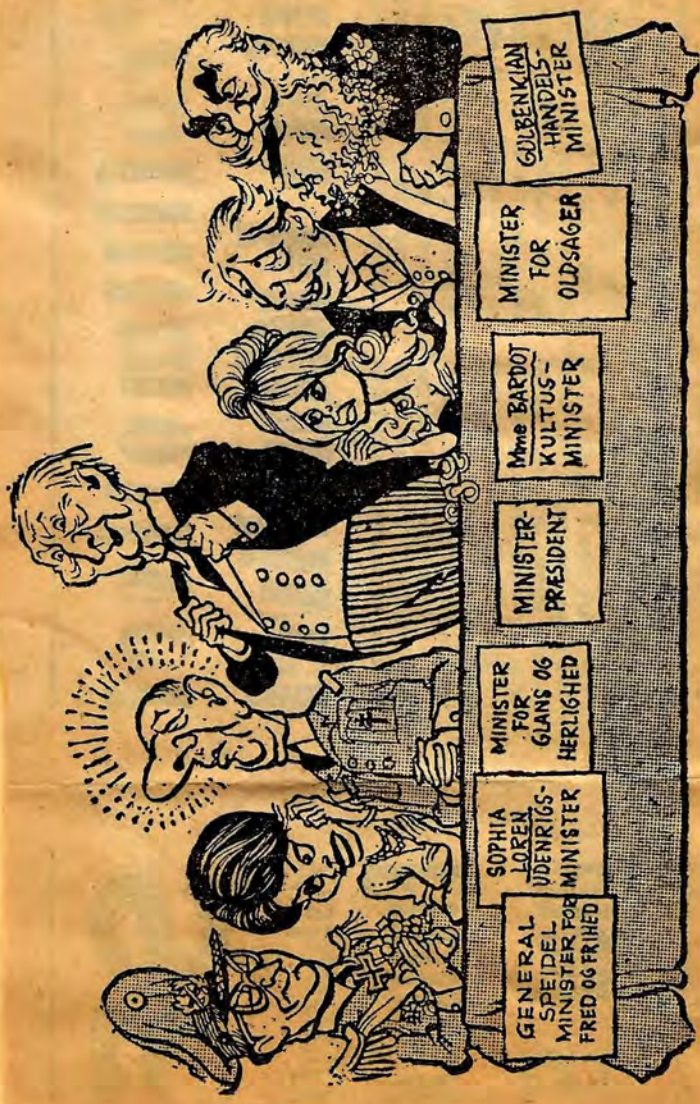
Som et appendiks har forfatteren et kort kapittel om arbeiderbevegelsen og frihandelen, der

han sterkt får understreket sitt meget radikale politiske syn.

Leif Johansen presiserer ikke alltid når hans argumenter rammer enhver tilknytning til Fellesmarkedet og når de vesentlig gjelder direkte medlemskap (slik det må være tilfelle når han tar til inntekt et sitat av Brofoss fra 1958). Dette er en svakhet.

Men ellers må en si at enten er enig med forfatteren eller helt eller delvis uenig, har han levert et arbeid som bør bli kjent. Det er viktig at alle sider av denne saken kommer fram i tide, ikke bare de offisielle og halvoffisielle utredninger og prosedyreinnlegg.

Helge Seip

GULBENKIAN
HANDELS-
MINISTER

MINISTER
FOR
OLDSAGER

Mrs BARDOT
KULTUS-
MINISTER

MINISTER-
PRESIDENT

MINISTER
FOR
GLANS OG
HERLIGHED

SOPHIA
LOREN
UDENRIGS-
MINISTER

GENERAL
SPEIDEL
MINISTER FOR
FRED OG FRIHED

Kr. 2,—

Norge og Fellesmarkedet

Hos bokhandlerne og i Narvesens kiosker.
Henvendelser ellers om brosjyren sendes
dosent Leif Johansen, Frederiksgt. 3, Oslo.

FELLESTRYKK A.S